

Deáki Filep Pál életrajzához.

Szinnyei József a »Magyar Írók Élete« cz. munkájának II. kötetében megemlékezik Deáki F. Párról is, ki Deáki Filep József erdélyi ref. püspök fia s a kolozsvári ev. ref. egyházközség lelkésze volt 1767-től 1777-ig.

Adatok hiányában nem szólhatott sem meghívása idejéről s arról, hogy mily hatással töltötte be lelkészi állását. Ezeknek ki-egészítésére szolgáljanak az alább közlendő adatok.

1767. szept. 1 én, Zsibórol keltezett levele szerint,¹ édes testvére, Deáki Sámuel, nem rég meghalván, vigasztalására szolgál, hogy Kolozsvárra káplánnak hívta meg a consistorium, Soós Ferencz esperes uram mellé s igéri, hogy a kítűzött időre megjelenik Kolozsvárt.

Káplánsága 1776. június 4-ikéig tartott, mikor a consistorium az elhalt Soós Ferencz helyébe, rendes pappá választotta egyhangúlag, mert az 1767. év óta dicséretesen és szorgalmasan teljesítette az egész papi szolgálatot Soós uram helyett és annak alapján, hogy a consistorium, már 1767. aug. 9-iki gyűléséből is oly ígérettel hívta meg káplánnak, hogy az első alkalommal rendes pappá teszi s ezt az ígését akkor is ismételte, mikor a marosvásárhelyi professorságot nem fogadta el.²

Szolgálatára közkedveltségűvé tette őt nemcsak hívei, hanem a főconsistorium előtt is, a mi kitűnik abból, hogy 1773-ban a marosvásárhelyi theologiae professorságra nevezte ki, a nyugalomba helyezett Benkő Mihály helyére.

Deáki Pál nem kívánczolt a marosvásárhelyi professorságra, hívei sem akarták elbocsátani. A consistorium oly meleg hangú fölterjesztésben kérte a főconsistoriumot³ Deáki Pál megtarthatása végett, hogy érdemesnek tartom egész terjedelmében közreadni annál is inkább, mert nemcsak a Deáki Pál személyére, hanem a kolozsvári egyház akkori viszonyaira is érdekes világot vet.

Maga Deáki Pál szintén írt a főconsistoriumhoz könyörgő

¹ A kolozsvári ev. ref. koll. ltárában.

² A kolozsvári ev. ref. egyházközség jkve.

³ 13—1773. ehker. lt. sz. a.

levelet,¹ hogy állásán megmaradhasson. Nem engedetlenségből vonakodik eleget tenni a főconsistorium megtisztelő bizalmának, mert bár a külső országai akadémiákon tanulásocskáját talán egy kissé szélesebbbecskén is kiterjeszteni kívánta, mintsem a papi szószékre szorosabban szükséges,² mindazáltal a papi hivatal, szinte hat esztendő alatt, annyira kedvessé lett előtte, hogy az annak természete szerint levő csendes és együgyű tanításnak módja, az iskolai katedrának szövevényes és subtilis tanításától őt egészen idegenné tette.

Egyébiránt belső hivatást sem érez a professorságra, pedig e nélkül vakmerőség volna magára vállalni. — Elhatározása nem a testtel és vérrel való tanácskozásból származott, mert különben el kellett volna fogadnia e magasabb megbízást és nagyobb jövedelmű állást.

Végül lekötelezettnek érzi magát a kolozsvári egyház iránt is, mert a belgiumi akadémiákra menetelekor szép segélyt nyert attól. — Ezek miatt nem fogadhatja el a marosvásárhelyi professorságot.

A consistorium fölterjesztése így szól:

Méltóságos reformatum supremum Consistorium!

Kegyelmes uraink és Pártfogóink.

Fájdalommal értettük tiszteletes Deáki Pál uramhoz küldött leveléből Excellentiáktoknak 's Nagyságtoknak, minémü végezése legyen Excellentiáktoknak 's Nagyságtoknak ő kegyelme iránt, hogy tudniillik tőlünk a' vásárhelyi theologiae professorságra, vitetessék. Melyet ugyan régen hallogattunk, hogy némelyek beszéltek mint történhető dolgot, de nem gondolván valónak, nem kívántunk idő előtt semmit mozdítani, különben, ha gondolhattuk volna, hogy azon közönséges hír valóságra váljék, alázatos instanciánk által, eleve igyekeztünk volna Excellentiátok 's Nagyságtok ez iránt való végzését megelőzni. Mely mostan reménytelenül érkezvén hozzánk, mindnyájan, mind ő Kegyelme collégái, mind hallgatói, nagyon megszorodtunk, és a városon is annak híre csakhamar terjedvén, mindnyájan egyenlő szívvel sajnálották és megmaradása iránt kérték. Sőt consistoriumunk gyűlésébe, minekelőtte tiszteletes Deáki Pál Uram jelenthette volna vagy curatoroknak vagy consistoriumnak, vett hivattatását, egyenlő akarattal végeztetett, hogy ő Kegyelméhez gyűlésünkől követeket küldvén, kérnök hogy közöttünk maradjon, és egyszersmind Excellentiátokhoz 's Nagyságtokhoz communi nomine alázatos Levelünket bocsátanók, és instalnánk az iránt, hogy a vásárhelyi vacantiát, méltóztatnék Nagyságtok valami más módon suppléálni, és tiszteletes Deáki Pál Uramat az innen való elmenésre nem kényszeríteni, ecclesiánknak in modernis circumstantiis nagy kárára.

¹ 14—1773. sz. n. o.

² Külföldi akadémiák látogatására 1761-ben indult.

Mert Kegyelmes Uraink, mik kik itten forgunk ezen ecclesia dolgaiba, és a mindennapi circumstantiákat tapasztaljuk, jól látjuk, mely nehéz legyen nekünk, ezen népes, és sok tövisek között tétetett ecclesiába illendő igaz papi embert találni. Elég nagyon igaz a' ki tud praedikállani, de a ki minden tekintetből ide alkalmas legyen, mik ugyan nem látunk azok között, kik ide jöhetnének, ámbár jó rendén esmérjük az érdemesebb subjectumokat. Mert nem csak jó hathatós szavának kell annak lenni, a templomok nagysága miatt, hanem e mellett szép tudományának, a' különböző ellenkezők közül is itt lévén a' tudósabbak. Hozzá is szokván eleitől fogva a' kolosvári ember a' jó praedicatiohoz, kell annak szorgalmatosnak lenni, és a ki a tanulást ne restelje, mint a ki valami csekélyebb helyen már arról elszakott, 's el-metsevézzett. De kivált erköltsébe és egész maga viseletébe fegyhetetlennek nem csak, hanem az illendőség és becsület regulájához alkalmaztatottnak, a sok rendbéli ellenkezőkre nézve, kik vigyázó szemeket tartanak a mi papjainkra, és kikkel gyakran együtt lenni kényszerítettnek papjaink, sok dolgokba mennyi tartalékokra legyen a nekik, hogy a' miéntől többire magokat feljül mulatni, legalább magokat nem előbb valóknak lenni láttyák, gyakran tapasztaljuk. De magokra a' köz rendbéli hallgatókra nézve is igen sokat tézen a' papi embernek veneratiot kívánó és maga helyén illendő auctoritast mutatni tudó maga-viselete 's tekintete. Csak a házások között, illy népes ecclesiába, majd mindennap történő háborgásnak igazítása, mely okosságot, moderatiót, persvadealni tudó eloquentiát, és illendő personalis tekintetet kívánjon, csak a tudja, a ki ezekkel egész nap gyötrődik. E felett arra is kell előre vigyáznunk, hogy ezen ecclesiának constitutioja szerint, az első pap curatori hivatalt, és consistori praesességet szokott viselni, olyan papjainknak kell tehát lenni, kinek annyi prudentiája, auctoritása legyen, hogy ezen hivatalt méltán viselhesse, mely kevesen legyenek pedig kik ámbár praedicálni tudjanak, erre alkalmasak legyenek, magok böltsen által látják Excellenciáktok 's Nagyságtok. Mely consideratiokra nézve, mostan beteg ágyban fekvő jó papunknak tiszteletes Intze Mihály Uramnak, nehezebben létekor, mindnyájan törődünk, ha megtalál halni, hol vegyünk épen alkalmas papot ő kegyelme helyett, annyival inkább mostan tiszteletes Déáki Uram helyébe is, ha elmenetele történnék, más kellefvén, kettőt hol vészünk, nem tudjuk, minthogy még tiszteletes Intze Uram iránt nem vagyunk egész securitásban. Sok egyéb okoknak elészámlálásával nem akarjuk Excellenciáktok 's Nagyságtokat terhelni ámbár egyebet is írhatnánk; hanem instálunk alázatosan Excellenciáktoknak 's Nagyságtoknak méltóztassanak atyai kegyességek szerint szegény ecclesiánknek ügyét megtekinteni és mindenektől szeretett papunkat nálunk meghagyni, annyival inkább az itt maradásra, mint azon hivatalnak felvételére. Melylyel midőn Excellenciáktokat 's Nagyságtokat az Úr Istennek kegyelmes

oltalmában, magunkat és szegény Ecclesiánkat pedig Excellenciáktok 's Nagyságtok különös kegyességekben alázatosan ajánlanók, maradunk alázatosan

Excellenciáktok 's Nagyságtok alázatos szolgálói
Kolozsvári Reformatum Consistorium.

Kolozsvárt, 1773-dik esztendőben Bőjtelő havának 10-dik napján.

A főconsistorium nem fogadta el Deáki lemondását. Terjedelmes leiratban¹ fejezte ki, hogy jobban szerelte volna, ha nemcsak írja, hanem valósággal gyakorolja is a felsőbbekkel szemben az engedelmességet; a tanításba beleszokhatik, a belső hivatás is kifejlik gyakorlat által; hogy ki miképen s hol szolgáljon az isten dicsőségére és a közjó előmozdítására, azt az előljárók határozhatják meg. — A főconsistorium nem gondolja, hogy a tiszteletes aát a testtel és vérrel való tanácskozás, vagy saját kényelme vezette volna elhatározásában. A mi pedig a kolozsvári egyház segítségét illeti, ez nem kötheti a tiszteletes aát a kolozsvári papsághoz, mert ha a szt. társaság javát munkálja másutt, ez a kolozsvári egyháznak is javára van. Gondolja meg tehát, hogy inkább szolgáljon a közönseges társaságnak, mint egy különös gyülekezetnek.

Felszólítja tehát a főconsistorium, hogy foglalja el új állását, mert különben kénytelen lesz valaki más alkalmas papot küldeni a professori hivatalra s ennek helyébe Deáki uramat tenni.

E leíratra 1773. febr. 27-én válaszolt Deáki² ismét elhárítván magától a professorságot, habár tudja, hogy előljárói haragját felgerjeszti, egyébiránt készen áll bármely büntetésre, de lelkiismerete sugallata ellen nem foglalhat el olyan hivatalt, melyben nem szolgálhatja a közjót.

A főconsistorium gr. Bethlen Pálnak küldötte el a Deáki első levelét Marosvásárhelyre,³ hogy a többi urakkal tanácskozzék s ajánljon valakit a vásárhelyi professorságra. 1773. febr. 13-án azt írja a főconsistoriumnak gr. Bethlen Pál, hogy a Deáki mellett kijelölt Arдай uramra és Benkő Mihályra nem lehet gondolni. A marosvásárhelyi kollégiumnak tudományokban és erkölcsökben elhanyaglott állapotán csak Kis uram (udvarhelyi tanár) vagy Borosnyai tiszteletes aa (marosvásárhelyi pap) segíthetne. Ha ezeket nem lehetne állásukból mozdítani, jónak látná Gyöngyösi uramat, az újtordai káplánt kineveztetni, kit a kolozsvári professorok, mint kitűnő ifjút ajánlottak neki. « Ő kglméről is ugyan az kolozsvári ekklesiának ilyen delineatióját hallom, hogy mivel tiszt Szathmári uram, a mint hallatik, a professorságnak renuncialni, és sub spe futurae successi-

¹ U. azon sz. a.

² U. o. 23—1773. sz. a.

³ U. o, u, a. sz. a,

onis ipja mellé akar menni, tiszt. Deáki uram a professorságban succedálván, Deáki uram helyébe Gyöngyösi uramat tegyék s consequenter tiszt. Soos uramnak succedáljon. De úgy tetszik, hogy nem lehet, hogy a publicumnak oly nevezetes praejudiciumával a jobb-jobb subjectumok mind Kolozsvárra vonattassanak és a több seminariumok patialjanak. Még tudnék egy jó subjectumot tiszteletes Körösi uramat, kit már jól esmerek, s azt tartom, hogy erre a célra omnibus numeris absolutus volna; de a mint hallom, az enyedi inspector curator urak ő kglmét mondva litteraturara készítették tiszteletes Ajtai uram vacantiajára s talán már a vásárhelyi collegiumnak karddal sem engednék. — E négy subjectum közül kíván valakit kineveztetni.

Deáki Pál második levele miatt csakugyan megharagudott a főconsistorium, a mentségeket nem fogadta el s engedetlenségét jegyzőkönyvbe iktatta¹ annál is inkább, mert erre nézve ösztönzést nyert gr. Bethlen Páltól is, a kihez Deáki második levelét szintén elküldötték. A mentségeket ő is erőteleneknek nyilvánítá, s akaratosságáért és a »tartozó subordinatio ellen lött maga megkötéseért« a 18. és 78. kanon szerint büntetésre méltónak ítélé. Ez ellenkezés okát abban találja, hogy Deáki Kolozsvárt a maga kényelmét akarja biztosítani s a Kolozsvárt lábrakapott nepotismus tervét kívánja előmozdítani. Nézete szerint a főconsistorium, a kemény leddésen kívül kimondhatná, hogy Deáki uram Kolozsvárt sem a papságban, sem a professorságban nem léphet előbb. — A mint láttuk a főconsistorium nem volt ily szigorú.

Borosnyai uram ajánlásáról most lemond, de elkeseredve lévén az egyetlen professor Incze betegsége miatt, hathatósan kéri Kis Gergely áttételét, mert olyan subjectumot sehol az egész hazában nem lehet találni. Helyébe lehetne tenni Gyöngyösi uramat, kinek tehetsége felől sok oldalról olyan jó ajánlatot kaptunk, mely szerint reményiségünk van, hogy Kis Gergely uram helyét egészen be fogja tölteni Udvarhelyt. Ezzel meghiusíthatná a főconsistorium a kolozsváriak azon tervét, hogy Gyöngyösit oda vigyék.

De a főconsistorium a gr. Bethlen Pál eléterjesztésétől eltérőleg határozott 1773. márcz. 25-én.² Elismerte, hogy a marosvásárhelyi kollégiumnak nagy előnyére válnék Kis Gergely áttétele, de a virágzó udvarhelyi gymnasium nagy kárt és hátramaradást szenvedne. Ha szükséges az egyik kollégiumnak úgy, mint a másnak is előmenetelét munkálni, a főconsistorium sokkal bajosabbnak tartja a tövisek közé tett udvarhelyi gymnasiumban, a csak egy professor vállain fekvő directionnak terhe alá alkalmas subjectumot találni, mint a marosvásárhelyi theologiae professornak hiányát pótolni;

¹ 36—1773. ehker. lt. sz.

² 36—1773. sz. u. ott.

mert ennek még két társa van, a teher megoszlik s kinek-kinek csak a maga professiojára kell gondjának lenni; de az udvarhelyi professornak egy személyben rectornak, professornak s paedagogarchanak is kell lennie, oeconomicumokat, politicumokat folytatni; nemcsak theológiát, hanem philosophiát, philológiát, historiát, mathe-sist és mindazt, a mi más kollégiumban háromnak kötelessége, egyedül kell tanítania olyan gymnasiumban, hol mind a deákok, mind a tanulók számosabbak, mint Marosvásárhelyt. Ehhez járul még, hogy tiszt. Kis Gergely aa. a szomszéd patronusoknál, még az ellenkezőknél is oly alkalmazkodást tanusított, akkora kedveltséget nyert, a minőt aligha találhatnánk föl másban.

Vége, az Udvarhelyt nemrég történt személyváltozások miatt, melyek sok hátramaradást okoztak, megígérte a főconsistorium az udvarhelyieknek, hogy Kis Gergely uramat nem mozdítja el onnan.

A marosvásárhelyi professorságot hajlandó a főconsistorium tiszt. ó-tordai káplán Gyöngyösi urammal betölteni s ha az odavaló curator urak beléegyeznek, a főconsistorium rendelkezni fog.

Azonban Gyöngyösi nem nyerte el a theologiae professorságot. Ez állásra a főconsistorium Basa István nagysajói papot nevezte ki 1774. májusában.

Deáki F. Pál 1779. márcz. 27-dike előtt halt meg. A kolozsvári ref. tanárok e napról tesznek fölterjesztést a főconsistoriumhoz a Deáki hagyatéka ügyében. E fölterjesztés szerint Deáki hitelreméltó emberek előtt sokszor kijelentette régebben, hogy holta után a könyveit a kolozsvári ref. kollégiumnak hagyja; az atyafiak azonban nem adták ki irás nélkül a könyveket, a professorok tehát, jogban jártas emberek tanácsára, törvényes eljárás szerint ohajtották eldöntetni az ügyet s a főconsistoriumhoz fordultak tanácsért, hogy megtegyék-e? Az ügy eldőléséig bírói pecsét alá tették Deáki könyveit.

A főconsistorium nem tartotta helyesnek a törvényes kereset megindítását, e helyett kiegyezést ajánlott az örökösökkel. Ha pedig így sem nyerhetik meg a könyveket, követeljenek annyit közülök, a mennyivel fedezhetik Deákinak a kollégiummal szemben fennálló adóságát.¹

1779. apr 26 án törvényes tanúkihallgatás tartatott² Pataki György és Losteiner István városi esküdtbírák előtt. Ez alkalommal a kihallgatott tanúk: Incze Mihály helybeli ref. lelkész, ennek felesége Pataki Sára, Pataki Sámuel tanár, Verestói György lelkész, Szathmári Mihály, Bodoki József tanárok egyhangúlag vallották, hogy Deáki Pál többször és határozottan ígérte könyveit a kollégiumnak.

Megkapta-e a kollégium a könyveket, még nem tudom.

DR. TÖRÖK ISTVÁN.

¹ 38—1779. főcons. sz.

² 7—1779. koll. lt. sz.